

T.C.
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI
İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU

Esas No: 1992/3
Karar No: 1992/3

20.5.1992

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA

Komisyonumuz 4.3.1992 tarihli 12. birleşiminde Karabağ'daki katliam ve insan hakları ihlallerini değerlendirmiş, durumun vehameti üzerine olağanüstü toplantı kararı alarak 5.3.1992 tarihli 13. birleşiminde konuyu ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Anılan toplantıda tüm siyasi partileri temsilen 5 üyemizin yer aldığı bir Alt Komisyon, gelişmeleri daha yakından izlemek ve dünya kamuoyunun dikkatine sunmak için olay bölgesinde incelemeler yapmakla görevlendirilmiştir.

Alt Komisyonca Bakü'de ve Ağdam bölgesinde gerçekleştirilen incelemeler, konuyla ilgili araştırmalar sonucunda hazırlanan ve ilişkide sunulan rapor Komisyonumuzun 20.5.1992 tarihli 17. birleşiminde görüşülerek oybirliğiyle benimsenmiştir.

Raporumuz 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu'nun 4.maddesinin (e) ve (f) bentleri ile aynı Kanunun 6. maddesi uyarınca gereği yapılmak üzere yüce makamlarınıza saygıyla arz olunur.

PROGRAM:

- 1- 6.3.1992 Cuma günü Ankara'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Moskova'ya hareket.
- 2- 7.3.1992 Cumartesi günü Moskova'dan Bakü'ye hareket.
- 3- 8.3.1992 Pazar günü Azerbeycan Başbakanı Hasan HASANOF'la görüşme.
- 4- 9.3.1992 Pazartesi günü Bakü'den Ağdam'a hareket.
- 5- 9-10/3.1992 Pazartesi-Salı Ağdam'da incelemeler.
- 6- 10.3.1992 Ağdam'dan Bakü'ye hareket.
- 7- 11.3.1992 Çarşamba günü Meclis Başkanı ve Cumhurbaşkanı Vekili V. Yakup MEHMEDOV, Kafkasya Müslümanları Şeyhülislami Allahşükür Paşazade, Halk Cephesi Lideri, Sağlık Bakanı birinci yardımcısı ile ayrı ayrı görüşme, hastahane ziyareti.
- 8- 12.3.1992 Perşembe günü Hastahannede video çekimi, kaçkınlar (göçmenler) cemiyeti ile görüşme ve basın toplantısı aynı gün Bakü'den İstanbul'a hareket.

5.3.1992 tarihli olağanüstü komisyon toplantısında alınan karar gereği ve aciliyetine binaen olay mahaline biran önce ulaşabilmek için teşebbüste bulunduk. Komisyonumuz görevlilerinden Bilgin Hanım en erken uçağın 2.3.1992 Pazartesi günü olduğunu ve bu uçaktada yer bulunmadığını bildirince 13.3.1992 perşembe gününe kalma ihtimali sebebiyle sekreteryaya yardımcı olmak gereğini hissettik. Komisyonumuz üyeleri İstanbul milletvekili Hasan MEZARCI, Kahramanmaraş milletvekili Ökkeş ŞENDİLLER ve Manisa milletveki Rıza AKÇALI ile kuliste görüşme yaptıktan sonra Ulaştırma Bakanı Sayın Yaşar TOPÇU ve Meclis Başkanı Sayın Hüsamettin CİNDORUK dan yardım istedik. Başbakanlık özel kalem müdürü ile görüştük. Ancak sayın Başbakana ulaşamadık. Meclis Başkanı ve Ulaştırma Bakanı gerekli ilgiyi gösterdiler.

Bu esnada Moskova üzerinden Bakü'ye ulaşma ihtimali belirince Moskova Büyükelçiliğimizle görüştük. Rezervasyonu müteakip 6.3.1992 günü Moskova'da olacağımızı elçiliğe bildirdik. Moskova'dan Bakü'ye aynı gün ulaşabileceğimiz bildirilince gerekli işlemleri yapmak üzere gece geç saate kadar komisyonumuz görevlisi Bilgin SAYGILI hanım çalıştı.

6.3.1992 Cuma günü saat 19.00'da Moskova'ya indik. Moskova Büyükelçiliğimizden bir şoför ve bir polis memuru heyetimizi karşıladı. Azerbeycan misafirhanesine yerleştirildik. Bakü'ye hareketimiz için herhangi bir ön girişimde bulunulmadığını öğrendik.

7.3.1992 Cumartesi günü saat 10.00'da Moskova büyükelçiliğimizde görevli ataşe geldi. Kahramanmaraş milletvekili sayın Ökkeş ŞENDİLLER VE Yazgat milletvekili Mahmut ORHON bilet temini için çıktılar. Daha sonra Moskova'dan Bakü'ye ancak bir gün sonra rezervasyon yapılabileceğini telefonla bildirdiler. Bu esnada kaldığımız misafirhanedeki Malk cephesine mensup Azerbeycanlı gençler konuyla ilgilendiler. Havaalanına gittik. Önce uç milletvekili için yer bulundu. 7.3.1992 cumartesi günü saat 21.15 de Bakü havaalanına indik. Gittiğimiz uçakta boş yerler vardı.

Moskova Büyükelçimiz ve müşavirimiz heyetimizle ilgilenmediği gibi telefon irtibatı dahi kurmadı. Ayrıca Moskevadan Bakü'ye hergün 4 uçak kalktığını öğrendik. Şayet Büyükelçiliğimiz yeterince ilgilenmiş olsaydı aynı gün Bakü'ye ulaşmamız mümkün olabilirdi. Bakü havaalanında Azerbeycan Dışişleri Bakanlığı memurları tarafından karşılandık. Büyükelçiliğimiz

mensuplarından kimse yoktu.

Otele indikten sonra Bakü Büyükelçiliğimizle telefon görüşmesi yaptık. Büyükelçi heyetimizin Bakü'ye gidişinden haberleri olmadığını söyledi. Gece bir program yaptık.

8.3.1992 Pazar günü Başbakan Hasan Hasanofla görüştük. Görüşmede Bakü Büyükelçimizde hazır bulundu. Azerbaycan başbakanı Büyükelçimize hitaben Türkiye ile enformasyon ve iletişim sıkıntısı olduğunu belirtti ve giderilmesini talep etti. Başta Karabağ olayları olmak üzere son gelişmelerle ilgili bilgi verdi. Heyetimizde ziyaret maksadını anlatarak kendilerinden yardım talep etti.

9.3.1992 Pazartesi günü Saat 10.30'da tahsis edilen bir helikopterle Ağdam'a gittik. Daha önce Komisyonumuzun aldığı karar gereği TRT den bir ekip talep edildiği, TRT yetkililerinin ise bir ekiplerinin Bakü'de bulunması sebebiyle yeni bir ekibe gerek olmadığına belirttiklerini komisyonumuz sekreteryası bize bildirmişti. Ayrıca Anadolu Ajansından bir muhabir ve bir kameramanında Bakü'de bize katılacağı söylenmişti. İlgililer gerekli ön girişimlerde bulunmadığından dolayı, Bakü büyükelçiliğimiz, TRT ve mezkur ajans görevlilerinin Bakü'ye ulaştığımız gün, Bakü'den Ağdam'a gittiklerini, Ağdam'dan da ayrılmış olabileceklerini söylediler.

Bunun Azerbaycan TV tarafından telafisini Başbakan'dan rica etmiş ve ekiplerinin Ağdam da bulunduğunu, gerekli yardım yapılacağını bildirmişlerdi. Ancak, Ağdam'da ada geçen ekibide bulamadık. Ağdam'daki yetkililerden bir kamera ve kameraman temini hususundaki ısrarlı taleplerimiz ancak akşam karşılandı. Ağdam helikopter alanına saat 14:20 'de indiğimizde Bakü'ye gönderilmek üzere yaralıların beklediğini gördük ve resinlerini çektik. Yaralılar arasında Müriyet Gazetesi muhabiri de bulunuyordu. Ağdam'daki heyetimizi yetkililer karşıladı. Güvenlik sebebiyle şehir dışında bir yerde ilk görüşmemizi yaptık ve gerekli ön bilgileri aldık.

Ağdam'ın sivil yerleşim birimlerinin her gece roket saldırılarına mağruz kaldığı, hastahane, ev ve iş yerlerinin isabet aldığı ve BÜ ve yaralıları bulunduğu, Karabağ'ın toplam nüfusunun bir milyon olduğu, dağlık bölge nüfusunun 150.000 civarında olduğu, son üç ayda 56 yerleşim biriminden 54'ünün düştüğü ön bilgiler arasında kaydedeğer hususlardır.

Ağdam'da yetkililerden öncelikle Şuşa'ya ulaştırılmamıza ısrarla talep ettik. Güvenlik sebebiyle bunun mümkün olamayacağı belirtildi.

Daha sonra 11.3.1992 Çarşamba günü Sağlık Bakanı 1. yardımcısı ile yaptığımız görüşmede, Bakü'ye gönderilen sağlık ekibimizin Şuşa'ya iki saat mesafede bir noktaya helikopterle gönderileceğini öğrenince, heyetimizin de daha önce aynı yolla gönderilmesinin mümkün olacağını düşündük. Aynı akşam sağlık ekibinin bölgeye gönderilmemesi için Bakü Büyükelçiliğimizin girişimde bulunduğunu öğrendik.

Nitekim 12.3.1992 Perşembe günü Yeşilköy Hava Limanında yaptığımız basın toplantısının aynı gün saat 20:00 ana haber bülteninde geçirildiğini heyetimizin isimlerinin dahi zikredilmediği ve haber esnasında ekrana ilgisiz görüntüler getirildiği gözlenmiştir.

① 10.3.1992 Salı günü sağlık yardımı ve sağlık ekibiyle birlikte Bakü'ye giden ikinci TRT ekibi elçilik görevlilerinin ısrarlı taleplerine rağmen yardım malzemesinin boşaltılmasını görüntülememiş ve her ne sebepse elçiliğimiz ve heyetinizle ilişki kurmamıştır. Bu esnada kaydedeğer bir hususta meclis Türk Hava Yolları memuresinin, komisyonumuz memuresinin ısrarına rağmen (yemek vakti olduğu gerekçesiyle) rezervasyonu geciktirmesi resmi muamelelerin ikmal edilememesi sebebiyle heyetinizin gidişini tehlikeye düşürmesidir.

Ağdam'a ulaştığımız günün akşamı saat 19:00 da hastahane olarak kullanılan tren vagonlarına giderek, doktor, yaralı ve göçmenlerle görüştük. Video, teyp ve fotoğraflarla çalışmamızı tesbit ettik. Vagonlardaki çalışmamız esnasında üç patlama duyduk. Yetkililer roket saldırısı olduğunu ve her akşam devam ettiğini söylediler..Seyyar vagon hastanesindeki yaralıları çocuk, kadın ve yaşlılardan ibaretti.

10.3.1992 Salı günü sabah erken hareketle Ağdam'daki camiye ziyaret ettik. Camide göçmenler barandırılıyor cenazeler buradan kaldırılıyor,pek çok tabut yapılmış, bekletiliyor.

Cami görevlilerinden bilgi aldık, göçmenlerle konuştuk. Aynıgün göçmen ailelerinin barandırıldığı okula gittik. Yetkililerden ve Hocala ile çevre yerleşim birimlerindeki katliamlardan kaçabilenlere görüşüp bilgi aldık.

Daha sonraAğdan merkezinde guruplar halinde bekleyen göçmen kalabalık- larla görüşmeler yaptık. Bakü'deki hastanelerde bulunan yaralılarla yaptığımız görüşmeler dahil bütün görüşme ve tesbitlerimizi imkan nisbetinde fotoğraf, video ve teyp kayıtları ile belgelemeye çalıştık.

Gerek yetkililerle ve gerekse yaralı göçmenlerle yaptığımız görüşmeler esnasındaelde ettiğimiz ortak tesbitlere göre:

1- Özellikle Stalin döneminde belirginleşen, planlı bir tehcir politikası ile öncelikle Revan Hanlığının bulunduğu Ermenistan bölgesinden Azerilerin zorunlu bir tehcire tabu tutulduğu ve buradan tehcir edilen Azerilerin 200.000'den fazla olduğu anlaşılmaktadır.

2- 20.Asran başlarında bütün Azerbeycan ve Ermenistanda 25.000 civarında Ermeni varken Stalin in emriyle Ermenilerin yoğun bir şekilde dağlık Karabağ'a iskan edildikleri ve bu yerlerde Ermeni nüfusu arttırılırken Azerilerin planlı, sistemli ve zorunlu bir şekilde dağlık Karabağ'dan uzaklaştırıldıkları anlaşılmaktadır. Bu zorunlu tehcir diğer taraftan siyasal, sosyal ve kültürel politikalarla desteklenmiş, Ermenilerin yoğunlaş- tırıldığı yerlerde köy, belde ve şehirlere (Han kentin, Stefankente dönüş- türülmesi gibi) Ermenice isimler verilmiş, okul, yol, su, Elektrik ve hastane hizmetleri Ermenilerin güdüm ve kontrolüne verilmiştir. Bu politika- lar 1988 yılına kadar sürdürülmek suretiyle dağlık Karabağ'da Ermeniler çoğunluk Azeriler ise %25 gibi bir azanlık durumuna düşürülmüştür. Tamamen Azerbeycanınbir parçası olan bu bölge özerk bir bölge yapılmak suretiyle bölünmenin ilk ve ön hazarlıkları yapılmıştır.

3- Olayların açık bir katliam ve soykırım ve tehcire dönüşmesi ise 1988 yılında başlamış ve artan bir tempo ile devam ede gelmiştir.

Özellikle son 3 ayda 56 yerleşim biriminden 55'i tamamen yakalıp yakalıp boşaltılmış ve onbinlerce insan canını kurtarmak için bölgeyi terk etmeye mecbur bırakılmıştır.

Suşa hariç bölgede Azeri yerleşim birimi bırakılmamıştır. Yetkililer, bunların evrakı müsbiteler olarak ellerinde bulunduğunu, istenmesi halinde ibraz edebileceklerini belirtmişlerdir.

4- Ermenistan ve dağlık Karabağ'dan zorunlu tehcire tabi tutulan Azeri ve diğer etnik kökenli müslümanların sayısı 400.000 civarındadır.

5- Özellikle Hocalı faciası tüm Karabağ halkını yıkım, panik ve kitleler halinde bölgeyi terk etmelerine sebep olmuştur. Ve bu göç dalgası Bakü'ye doğru devam etmektedir.

6- Hocalının açık bir şekilde önce 366. Rus alayı tarafından sarılarak yoğun bir tank, zırhlı araç ve uzun menzilli füze ateşi ile yıkılıp yakılması bölge halkında ermeni çeteleri korkusundan çok, Ermenistan ve Rusya baskı ve paniği meydana getirmiş, direnç ve savunma azim ve gayretlerini kırmıştır.

7- 7000 nüfuslu Hocalı faciasından kaçarak Ağdam'a ulaşabilenlerin sayısı takriben 1500 civarındadır. Hocalı mezkur alay tarafından ani bir gece baskınıyla yıkılıp yakılmış, ardından Ermeni çeteleri Hocalıyı basarak çoluk, çocuk, yaşlı, genç ellerine geçirdikleri herkesi kesmiş ve öldürmüşlerdir. Karnından çocuğu çıkarılıp boğazlanan ana ve yavrular, gözleri oyulmuş, başları koparılmış, başları yarılmış ve ezilmiş, kızgın demirlerle ayakları ve vücutları dağlanmış cesetler dehşet vericidir. Kadın ve erkeklerin cinsel organ, kulak ve burunlarının kesikliği de tesbitler arasındadır. Özellikle bu soykırım, katliam ve vahşetin izlerini imkan nisbetinde ortadan kaldırmak için Hocalıdaki cesetler ve yaralılar evlere doldurulup yakılmıştır. Hocalı civarındaki meşelik ormanlarına kaçanlar Ermenilerce takip edilmiş, (kadın, çocuk, yaşlı) ele geçirilenlere işkenceler yapılmış, öldürülmüşlerdir. Olaylardan 11 gün sonra Ağdam helikopter alanına indiğimizde bekletilen yaralılar, dağlarda karın altında kar ve toprak yiyerek, sürünerek inebilenlerdi. Bu şekilde canını kurtaran kadın, erkek, yaşlı, çocuk tamamının ayakları soğuktan donup kangren olmuş ve hastanelerde kademeli olarak kesilmektedir. Ailesinin tamamını kaybetmiş çocuklar, babalar, erkek ve kadınlar büyük bir hüsrana ve şok altındalar.

8- Hocalı ve civarındaki olaylarda yerleşim birimlerinde ve dağlarda yüzlerce ölü bulunmaktadır. Ölülerin alınmasına ve gömülmesine çalışanlar da öldürülmekte, katliam mahalline gönderilmemektedir.

9- Olaylarda esir alınanların yol boyunca ve götürüldükleri yerlerde dövüldükleri, vuruldukları çok çeşitli işkencelere maruz bırakıldıkları görgü şahitlerinin ve işkencelere maruz kalanların ortak ifadeleridir. Esirlerin gözlerinin önünde yakınlarının vurulduğunu, başlarının kesildiğini, genç kız ve kadınların çırılçıplak soyularak ırzlarına geçildiğini, kocasının, kardeşinin, babasının yanında kadınlara tecavüz edildiğini, anasının yanında çocuğunun ateşlere atılıp öldürüldüğünü gözü yaşlı insanlardan dinlerken heyet üyelerimiz dahi dehşete kapılmış ve göz yaşlarını gizleyememişlerdir.

10- Yine bölge halkının ve olayları yaşayanların ortak ifadelerine göre, bu katliam, namusa tecavüz ve işkenceleri yapan Ermenilerin intikam aldıklarını söyledikleri ve küçük yaştan itibaren Türk düşmanı olarak yetiştirildikleri belirtilmektedir.

11- Bakü hastanesinde, Ağdam'a yapılan roket saldırısında kolu kopan bir kadına görüşülüp resmi çekilmiştir.

12- Hocalı'da bulunan 72) ailelik Ahıska türklerinden kaçabilenlerin temsilcileri kaldığımız misafirhaneye gelerek, Ahıska'ya dönmelerine yardımcı olmamızı istemişlerdir. Ayrıca köy ve ormanlardaki cesetlerin gömülerek yok edildiği ve katliamın izlerinin silinmeye çalışıldığı, esirlerin ziynet ve paralarının yağmalandığı ve hatta yağma esnasında ziynet yerlerinin (parmak, kulak) kesildiği anlatılmaktadır.

13- Bölge halkının, yetkililerin, göçmen ve yaralıların ortak ifadelerine göre geçmişte olduğu gibi bu günde Ermenistan ve Rusya'nın techir ve katliamlarda aktif rol oynadığı anlaşılmaktadır.

14- Bağımsızlığına yeni kavuşmuş Azarbeycan'ın henüz halkının ve sınırlarının korunmasını temin edecek milli ordusunu kuramamış olmasına mukabil Ermenistan ve Dağlık Karabağ Ermenileri'nin Rusya dahil diğer ülke veya kaynaklarca yoğun bir şekilde silahlandırılmaları olaylarda uzun menzilli ve tesirli silahların sivil halka ve sivil yerleşim birimlerine karşı isabetli kullanılması, Dağlık Karabağ olaylarının sadece o yerdeki ermeni çetelerinin marifeti olmadığı sonucunu doğurmaktadır. Halkın, göçmenlerin ve yaralıların müşterek ifadelerine göre bazı iç politik mülahazalar, Azerilerin milis kuvveti oluşturup, karşıt müdafada bulunmalarını engellemekte, bu durum bütün Azerbeycan'da iç karışıklıklar ve yaygın katliamlara dönüşebileceği endişe ve beklentisi doğurmaktadır.

Fevkalade zor şartlar esnasında oluşmuş her türlü teçizat ve bilgiden yoksun küçük milis grupları, bu saldırı ve katliamlarda büyük zaiyatlar vererek geri çekilmekte, az da olsa esirler arasında Ortadoğu, Amerika ve Avrupa ülkelerinden kişiler bulunması ve esir mübadelesinde bunlardan bir iki kişinin kurtarılması karşılığında pekçok Azeri'nin verilmesi kayda değer bir başka husustur.

15- Ağdam Hastanesi yetkililerinin ve olayları yaşayanların ortak ifadelerine göre, olaylarda Rus yapısı silahların yanında diğer ülke yapısı silahların kullanılıyor olması, bu silahların deprem ve acil insani yardım programları adı altında bölgeye sokulduğu yaygın söylenti ve kanaati doğurmaktadır. Çalışmalarımızla ilgili fotoğraf, teyp ve video kasetleri komisyonumuz sekreteryasına teslim edilmiştir.

S O N U Ç

1- Raporumuzun ilk bölümünde özellikle belirttiğimiz gibi insan hakları ihlalleri konusunda azami hassas davranan komisyonumuzun bir an önce bölgeye gitmesine karar verdiği alt komisyon üyelerimizin sekreteryaya hizmetleri hususunda dahi yardımcı olmaya çalışmasını ve kendisine verilen görevi azami bir başarıyla yerine getirmek için olağan üstü gayret göstermesine rağmen (Komisyonumuz sekreteryası hariç) gerek Türkiye'de ve gerekse Azerbaycan'da (TRT dahil) ilgili ve yetkililer vazifeleri olan gerekli yardımı ve ilgiyi göstermemişler, ihmal ve kusurları ile zaman kaybımıza, suni problemlere ve istediğimiz derecede başarılı çalışma yapmamıza imkan sağlamamışlardır.

Ülkemizde ve Azerbaycan'da olayların zamanında ve doğru bir şekilde Türk ve Dünya kamuoyuna duyurulmayışı, Karabağ faciasının ve Dağlık Karabağ'ın düşmesinin en önemli amillerinden biri olduğu ve ateşkesin zamanlaması dikkate değer hususlardır.

2-Yirminci asrın başlarında Dağlık Karabağ'da hemen hiç Ermeni yokken planlı ve sistemli bir siyasi, sosyal, kültürel, tehcir ve katliam politikası ile Dağlık Karabağ'daki Azeriler topraklarından koparılmış ve yerlerine Ermeniler yerleştirilmiştir.

3- Son aylarda Dağlık Karabağ'da savaş olarak gösterilmeye çalışılan olaylar tek taraflı bir soykırım, tehcir ve katliamdır.

4- Ermenistan'a sınırı bulunmayan ve tamamen Azerbaycan toprakları içinde yer alan Dağlık Karabağ'daki Ermenilerin bu soykırım, katliam ve vahşeti, dış destek olmaksızın yapabilmeleri mümkün görülmemektedir.

5- Olaylar topyekun Azerbaycan halkının can ve mal güvenliğini tehdit eden ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tehlikeye düşürmüş niteliktedir.

Olayların devamı fevkalade büyük boyutlu insan hakları ihlallerine vesile olabilecek niteliktedir.

6- Hocalı ve diğer felaket bölgelerine girilemediğinden facianın boyutları tam olarak tesbit edilememekte yaralı, ölü ve esirlere ulaşılamamaktadır.

7- Kızıl hac dahil, bölgeye insani yardım ulaştırılmamıştır.

8- Aylardan beri devam eden tehcir, soykırım ve katliamın dünyaya zamanında duyurulmaması, Avrupa ve Amerika basının çifte standart uygulaması ve hala zamanında, doğru ve yeterli bilgi verilmemesi kınanması gereken kayda dikkat bir husustur. Körfez savaşında canlı yayın yapanların Karabağ girememesi gerekçeleri inandırıcı olamamaktadır.

9- Dağlık Karabağ bölgesindeki katliama Rusya ve Ermenistan'ın resmen taraf olmadıklarını beyan ettiklerini ve konunun Azerbaycan'ın iç problemi olduğunu belirttiklerine göre, Azerbaycan'ın milli ordusunu kurması, halkının mal ve can güvenliğini sağlaması, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını koruması için gerekli maddi, manevi ve insani yardım bir an önce yapılmalıdır.

10- Dağlık Karabağ dışındaki Ağdam ve diğer Karabağ bölgesine saldırıların devam etmesi, tarihin en korkunç ve büyük insan hakları ihlali faciasına doğru olayların geliştiğini göstermektedir.

11- Avrupa, Amerika ve diğer hür dünya ülkeleri temsilcilerinin derhal bölgeye ulaşması, bu ülkelerdeki insan hakları komasyonu ve ilgili diğer kuruluşlar ile basın yayın organlarının bir an önce bölgeye ulaşmaları için gerekli girişim ve çağrılarda bulunulması gerekmektedir.

12- Karabağ'daki Ermeni çetelerine doğrudan veya dolaylı yardımda bulunan ülkelere ve odaklara karşı gerekli yaptırımın uygulamaları için ülkelere çağrıda bulunulmalıdır.

13- Karabağ'daki ölümlerin insan haysiyet ve onuruna yaraşır şekilde yakınlarına teslim edilerek, definlerinin yapılabilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

14- Olaylarda yaralananlara gerekli tıbbi ve insani yardımların yapılabilmesi için ilgili tüm kuruluşlara çağrıda bulunulmalıdır.

15- Sayıları yüzbinleri bulan ve fevkalade ağır şartalar altında cami, tren vagonu, okul ve sokaklarda yaşayan kadın çocuk ve yaşlılara ilgili tüm kuruluşların bir an önce yardım etmesi için çağrıda bulunulmalı ve yeterli prefabrik ev yardımı temin etmek sureti ile göçmenler topraklarına evlerine bir an önce kavuşturulmalıdır.

16- Bu ve benzeri tehcir, katliam ve soykırımların tekrarlanmaması için, benzer olaylarda olduğu gibi suçlu ülke ve şahısların tesbiti ve cezalandırılmaları, insan hakları konusunda atılacak en mühüm adım olacaktır. Bunun gerçekleşmesi ve insan hakları önderliği yapmakta olan Avrupa ve Amerika ülkelerine çifte standart uygulamama çağrısı yapılmalıdır.

17- Komisyonumuz, ülkemizdeki ilgili tüm resmi, sivil, kişi kurum ve kuruluşlara Karabağ olaylarının tarafsız, zamanında ve doğru bir şekilde dünya kamuoyuna duyurulması için önderlik etme çağrısı yapmalıdır.

18- Dört yıldan beri Karabağ'da olup bitenlere göz yumduktan ve hatta Ermeni çetelere yardımcı olduktan sonra "Ateşkes" konusunun zamanlaması hususuna dikkat çekilmeli ve canlarından, evlerinden, ırzlarından, topraklarından edilen Karabağ Azerilerinin Filistin halkının durumuna düşmelerine sebep olabilecek bir emrivaki karşısında bırakılmaması için azami gayret gösterilmesi çağrısında bulunulmalıdır.